

SZÁRAZ MIKLÓS GYÖRGY Galéria a Vár fokán

A galériás fejedelem

Ugyanazon a környéken lakunk, nem egy utcában, de csak három-négy háznyira egymástól. Évek óta szinte minden nap találkozunk, vagy legalább az utca túloldaláról integetünk egymásnak. Hogy hogyan ismerkedtünk meg? Nem tudom. Úgy tűnik, mindig ismertem. Kackiás bajszával, rézvörös pátriárka szakállával hozzá tartozik a Várfok utcához. Szalóky Károly, a galériás.

Rendszeresen látogatom a kiállításait, de a megnyitókra ritkán megyek el, pedig esemény mind: legyen fagyos tél vagy rekkenő nyár, olyankor az utcán is ácsorognak a meghívottak, csoportokba verődve, boros pohárral a kezükben vándorolnak egyik galériából a másikba. Bécsből mostanság hazatelepült barátom az egyik kiállítás megnyitóján közönségét látva így lelkendezett: „Micsoda arcok, ember! Mind egy-egy tanulmányfej!” Én mégis inkább hétköznapi délelőtt, kutyasétáltatás után nézegetem a képeket, amikor az utcabéli galériák kongnak az ürességtől.

Amíg egy terjedelmesebb interjú gondolata fel nem merült, sosem törtem a fejem azon, hogy kicsoda, micsoda egy galériás. Ha felteszik a kérdést, valószínűleg gondolkodás nélkül azt válaszolom: az az ember, aki műtárgyak kereskedelméből él. Ad és vesz, kiállít, árveréseket szervez.

Igazam lett volna, és mégsem. Amikor elmondtam neki, vidáman felnyerített.

– Még jó, hogy nem ószeres! Aki megtisztogatja, leporolgatja, majd tisztos haszonnal továbbadja az öreg tárgyakat. Szó se róla, az is szép foglalkozás. Csakhogy én nem handlé vagyok, barátom, hanem galériás.

Gúnyolódj csak, gondolom magamban hetekkel később, csúfolódhatsz, hiszen igazad van: a meghatározásból a legfontosabb hiányzik. Ami a jó galériást megkülönbözteti a műkereskedőtől, a bizományistól. A lélek? Mert a galériás nem csak műtárgyat árul, hanem életmódot, életszemléletet kínál. A galériás felfedez, újat, ered-

tit keres. Tudatosan alakítja galériája művészkörét. Segíti, esetenként egyenesen felépíti a művészeit, a művészei pedig segítik és minősítik a galériát. A galériás felkutatja a tehetséget, aztán figyelemmel kíséri fejlődését. A hazai kiállításokon szisztematikusan mutatja be művészeit, igyekszik őket külföldi kiállítótermekbe, Párizsba, Bécsbe, New Yorkba eljuttatni, azon buzgólódik, hogy munkáikat rangos nemzetközi művészeti vásárokon – Kölnben, Zürichben, a párizsi Cour Garrée sátrában – szerepeltesse. A jó galériás nem akar bárkinek, mindenáron eladni, és nem hajszolja az éppen elérhető legmagasabb árat: az igazi galériás megfontoltan, hosszú távra tervez. Építkezik. És nagyon szemfüles. Ha nincs

kerek évforduló, hangozó csinnadrattával megünnepelteti intézménye alapításának tizennyolcadik esztendejét, amikor is galériája „nagykorúvá lett”. Azután ország-világ előtt bevallja, hogy szerinte a galériázás többgenerációs műfaj.

– Tizennyolc esztendő nem kevés – mondja szája sarkában mosollyal.

– De milyen másképp hangzik ötven vagy száz. Az a jó, ha apáról fiúra száll a hagyomány.

Ősszel, amikor a beszélgetés ötlete fölmerült, Rómába készültem hosszabb időre, és ez elvonta a figyelmemet. Szalóky pedig havonta röpköd Párizsba, de ha itthon van, akkor sem ül a fenekén, jön-megy, rádióba, tévébe hívják, újabb és újabb kiállításokat, bemutatókat szervez. A beszélgetés valahogy mindig elmaradt. Azért találkoztunk. Hol az utcán botlottunk egymásba, hol a Várfok utca alján, a galériájával átellenben lévő sarki kis kávézóban, ahol a falakat színes festmények borítják, és az örmény Yengibarbarian apacsromantikát idéző tangóharmonikája szól.

A kávézó. Ez a falatnyi intézmény, melyet a galériás és a felesége évek óta bérel, meghatározó helyszíne... Minek is? Ennek az írásnak? A környéknek? A Bécsi-kapu felé enyhe ívben emelkedő Várfok utcának? Igen, mindennek a központja ez az aprócska hely, mely az idők folyamán fogalommal lett. Méregerős fekete, jó borok, kortárs magyar festők kedvenc harapnivalóiból összeállított, különleges falatkák. Lila hagyomány és tepertő, nyáron csapolt sör, télen fűszeres forralt bor. Itt újra mérnek igazi pikolókat: sörből kettő, kávéból

egy deciliternyit. A zenegépből sanszon, dzsessz, olykor klasszikus muzsika szól. A falakon a modern magyar festőművészet legjobbjainak munkái. Mert az „Alkoholos Filc” nemcsak kávézó, hanem galéria is. Olyan hely, ahová bambulni, zenét hallgatni, napilapokat vagy filmes újságokat böngészgetni is betér az ember. Ahol a törzsközönség és a Vár múzeumaiba igyekvő turista is jól érzi magát. „Zsilipkamra ez – hallottam egyszer egy középkorú hölgy szájából, aki a teraszon ülve pezsgőt kortyolgatott, és meghitten társalgott a mobiltelefonjával. – Csupa mai festő. Olyan sűrűn, hogy a keretek összeérnek a falakon. Ez felkészít a Nemzeti Galéria klasszikusaira. Ha meg lefelé jövök a Várból, még egyszer megmártózom a nyugalomban, mielőtt elragad a város forгатaga.”

– *Ne rólam írj* – mondta Szalóky az egyik ilyen véletlen találkozásunk alkalmával. – *Ne is a galériáról. Írj a környékről, az utcáról. Múltról. Hagyományról. A galériák meg én majd beleszövődünk. Hiszen beszélgetünk már eleget, ismersz, mint a rossz pénzt.*

Nézzük hát az utcát és a szűkebb környéket.

A budai Várfok utca a Várhegy északnyugati lejtője alól enyhe ívben emelkedik a Bécsi-kapu felé. Nem igazán széles, mégis levegős utca. Hatalmas bérházak és egyemeletes házacskák váltakoznak benne. A páros oldalon fák sorakoznak: szám szerint tizenkilenc. Kínai bálványfák: angol nevük a kínai tükörfordítása, tree of heaven, a „menny fája”. Nem örökzöldek, mégis lombosak télen: elszáradt terméseik fűrtökben, kisebb-nagyobb pamacsokban barnállnak az ágakon még karácsony táján is. Az utca építészeti érdektelen, házainak többsége semmilyen: az utóbbi fél évszázadban emelt épületek kivétel nélkül rondák.

Hogy mitől hangulatos mégis, mitől őriz valami vidékies, kisvárosias ízt ez az utcácska? Ki tudja. Az emberi szív és lélek kiszámíthatatlan, gyakran vonzódik a tökéletlenhez, s taszítja a hibátlanság hűvöse. Talán az enyhe emelkedő teszi. Meg az ív, ahogy jobbra, a Bécsi-kapu felé kanyarodik.

Ha alulról, a Moszkva tér felől tekintünk végig az utcán, fent a kanyarban egy zezugos épület zárja le a látványt. Nem különösebben értékes építészeti alkotás, de mohától zöldes cserepeivel, balusztrádjáival, kongó, boltíves zárt fakapujával, díszes rácaival, pléhgombos, zömök tornyával, falatnyi teraszával, kis kertecskéivel s az abban ácsingózó loncsos fenyőkkel olyan kedélyes, hogy az Ostrom és Várfok utca találkozásában kitáguló tér egyik meghatározó elemévé válik. Tulajdonképpen nem is egy ház ez itt a norvég követség háta mögött nyújtózó, szabálytalan területen, hanem három. Valaha egy telek volt az egész, a Balázs család tulajdonában. A

mérnök nagyapa, Balázs (Blau) Mór tervei szerint épült a pesti földalatti vasút. Unokája, ifjabb Balázs Aurél, becenevén „Relli”, pesti aranyifjú volt, később, a vész-korszak idején Raul Wallenberg sofőrje. Sokáig ő vezette a zsidókat mentő svéd diplomata nevezetes Studebakerét. Kémkedésért tartóztatták le, 1949 februárjában végezték ki a Gyűjtőfogházban.

Az utca kedélyéhez, hangulatához hozzájárul az is, hogy két olyan városrészt választ el, melyek ma is kisvárosként húzódnak meg a milliós nagyváros szívében. Páros, déli oldala a Krisztinavároshoz, páratlan oldala a Vízivároshoz tartozik. Neve 1822-ben Gasse zum Wiener Tor: Bécsi kapuhoz vezető út. Akkoriban még falusias utcácska ez, a zsúfolt, piacozós Víziváros és a szőlősgazdákkal, parasztpolgárokkal lakott Krisztinaváros peremén. A Várhegy oldalán, a mai Lovas és Logodi utca helyén még nem magasodnak a falat elfedő bérházsorok, a várfalakat valóságos bozotos öleli körül. A Vérmező, az akkori Generális kaszáló, a budai várpáncsnok legelője egyetlen hatalmas, kopár rét. Itt, a vár fokánál gyakorlatilag véget ér a város.

Ha tovább fürkésznünk az időben, azt látjuk, hogy ez a környék mindig is a Budai Vár szuburbiuma, alvárosa volt. (Mint a hajdan Szent Péter mártírról elnevezett Víziváros vagy a nyugati várfal alatt elterülő Lógod falu.) Az egykori Szombat-kapu (a mai Bécsi-kapu) előtt települt középkori városrészt Tótfalunak hívták. Kívül esett a Vár falain, de belül azon az „új” városfalon, mely a várfaltól a mai Margit körút vonalában húzódott a Dunáig. A török kori ábrázolásokon három kaput látunk ezen a falon, egyet éppen a mai Várfok utcánál. Ez volt a törökök Mészáros-kapuja, a középkori magyar Tótfalui-kapu. A Várfok utca középkori elődje tehát az a nagy forgalmú út volt, mely a Szombat-kaputól az „új” városfalon nyíló Tótfalui-kapuhoz vezetett, hogy azon túl beletorkolljon a Fehérvár felé igyekvő országútba.

Hogy kik lakták a vár fokát? Kik voltak a középkori Tótfalu lakói? Az 1400-as években Szekérgyártó és Kerékgyártó utca létezett a ritkán beépített, kertés területen. Legsűrűbben a Kapás, Tót (akkoriban szlávot jelent), Fazekas, Varga vezetéknevek fordulnak elő, de éltek itt ötvösök és kovácsok is. A török időkben készült metszeteken jól kivehető, hogy a városrész túlélte a középkort, csak az 1686-os nagy ostrom radirozta le a föld színéről. Házai kiégtek, kertjei elpusztultak. Az 1700-as évek elején aztán módszeresen leromboltak minden maradék építményt is, hogy a hegyoldalt kiüresítve segítsék elő a Vár jobb védhetőségét. Még a XVIII. század végi térképek is gyümölcsös- és veteményeskertekkel, szőlővel telepített zöldterületnek mutatják a hegyoldalt.

– Kétszáz évvel később itt nyitottál galériát.

– Ilyen ragaszkodó természetű vagyok. Hűséges. Mindig is ide képzeltem el a galériámat. Az utcába, ahol születtem, ahol felnőttem. Tudod, hogy ismerem Párizst, mint a tenyeremet. Olyan helyeket, ahová a franciák sem igen jutnak el. Azt is mondhatnám, hogy szinte már unom. Nem mondom, mert nagyképűen hangzana, ráadásul kimondva már nem is igaz, hiszen imádom. De ha ott vagyok, mégis hiányzik valami. Talán a levegő összetétele más? Nagyot szippantok, és nem telik meg a tudóm. Csak itt érzem magam igazán otthon. A szüleim után örökölttem egy kis házat, kertet a város szélén. Rendbe hozattuk, átépítettük. Igazán kényelmes. Kert, bokrok, tipegőkövek, bambusz, egy kis víz, árnyas terasz, borospince. A „dácsa”. Szeretek ott lenni, ha csak tehetem, megyek a „zöldbe”. Jut eszembe! Nem tudod, honnan lehetne sünt szerezni? Egy süncsaládot. Jó helyük lenne a kertben. Én óvnám őket, ők meg védenének a kártevőktől. Jó hely az ott a város szélén, de azért eszemben sincs felszámolni bármit is a Várfok utcában. Mert én ide tartozom.

Ahogy beszélt, eszembe jutott a méltatlan küzdelem, melyet néhány éve kellett megvívnia egy zsebkendőnyi zöld felületért. A környék lakóival. Nem mindegyikkel, csak néhányal. A kávézótól húsz méterre, éppen a galériával szemben torkollik a Batthyány utca a Várfok utcába. A két utca hegyes szögben olvad egymásba, így létrejön egy terecske. Harminc évvel ezelőtt – amikor a Batthyány utcában még nem ferdén, hanem a járda mellett libasorban parkoltak az autók – ezt a kis háromszöget sárga, szikkadt gyepp borította. A környék kutyásai hordták ide dolgukat végezni az ebeiket. Aztán hipp-hopp, észre sem vettem, egyszer csak leaszfaltozták, autóparkolóvá alakították a teret. Két évtizeddel később Szalóky – aki akkor már megnyitotta a galériáját – eldöntötte, hogy márpedig ott újra terecske lesz. Nem valami rühös fűvű, kutyaszaros placc, hanem egy park. Néhány fa, virágok, díszcserje.

A kávézó helyén egy cigifüstös kis bár működött, így hát akkoriban csak úgy kutyafuttában, az utcán számolt be újabb és újabb terveiről. Lelkes volt, mint egy hadra fogott veterán: apró, hideg kék szeme harciasan villogott. „Ott – mutatott ellentmondást nem tűrő mozdulattal a kietlen tér közepére, ahol a galambszaros autók porosodtak –, ott áll majd a szobor. Erős, ütős szobor. Kész van a makettje.” A környék autótulajdonosai zúgolódtak: „Park? Fű, fa, bokor? Minek? Mi-cso-da?

Szo-bor? Így is kevés a parkolóhely!” A parkocska megvalósult, a szoboravatás még várat magára.

Amikor 1990 novemberében megnyitotta, Szalóky galériája egyike volt az első magánalapítású, kortárs művészeti galériáknak. Ma a legpatinásabb ilyen, mert azok közül az elsők közül már csak ez működik. Várfok 14 Műhelygaléria. Ez volt a mai Várfok Galéria elődjének a neve.

– A Várfok utca 14-ben, a szülőházad egykori szennepincéjében vetted meg a lábad. Tudsz valamit a házról?

– Mindent. Mit akarsz tudni? Az épületet a pesti Magyar Kereskedelmi Bank és a Várfok utca 14. házszövetkezet építtette 1924–25-ben. Tervezői Tőry Emil

és Pogány Móricz voltak. Tőry tervezte az 1911-es torinói világiállítás magyaros stílusú pavilonját. Vagy például az Adria Biztosító palotáját. Amelyik később a Budapesti Rendőrkapitányság épülete lett. Vitruviusról, Palladióról, Michelangelóról írt tanulmányokat. Pogány egyik híres munkája a szegedi Hősök Kapuja.

– Indulásakor is kizárólag kortárs művészekkel dolgozó galéria volt a Várfok.

– Akkor is az érdekelt, ma is az érdekel a legjobban. És olyan szerencsés vagyok, hogy világlevéltemben csak olyasmint csináltam, amit szeretek. Mindig érdekelt a képzőművészet, de a festmények és az alkotók együtt. Milliő művész barátom volt akkor is, amikor még csak álmodozni lehetett arról, hogy valaha magángalériák működhetnek Magyarországon. Így aztán egyértelmű volt, hogy amikor lehetett, amikor megvalósulhatott az

álom, nem volt kérdéses, hogy nekem az élő magyar művészetet kell bemutatnom. Azokkal a festőkkel kell együtt dolgoznom, akiket értek és ismerek. Akikhez közöm van. Akik olyanok, mint én. Azt pedig, hogy a galériás nem csak kereskedő, azt már az induláskor is tudtam. Amikor azt hittem, hogy galériás vagyok, holott ma tudom csak igazán, hogy akkor még mennyire nem voltam az. Én ezt életformának tekintem. Ami kötelezettségekkel jár. Minőséget, tartást kell adnom. Azt gondolom, az a jó, ha egy-egy művésszel egy életen át tart a kapcsolat. Részt akarok venni a festőim életpályájának alakításában. Ki akarom venni a részem a sikereikből, de ott akarok lenni akkor is, ha válságba kerülnek. A divat nem érdekel. Jön és elmúlik. A tudás a fontos. A tehetség, a szellem. A divat magasba emelheti a rossz művészt is. Az elején a Várfok festői főleg meghökkenítő, groteszk, frivol hangú művészek voltak. Aztán bővíttem a kört. Nehéz döntések voltak ezek. Kikkel dolgozzak együtt, kikkel ne? Kikből álljon a művész kör? Nagy nevekből? Akik azonnal emelik a galéria presztízsét? Vagy inkább keressem a méltatlanul háttérbe szorított tehetségeket, a fiatalokat? Ma a Várfok a legnagyobb neveket képviseli, de a felfedezés, a kezdők támogatása is része a küldetésének.

Egy másik véletlen találkozásunk alkalmával a konzervativizmusról esett szó.

A galériázás szigorúan konzervatív vállalkozás, mondta, és apró, hidegen fürkésző kék szeme csillogott.

A kávézóban ücsörögtem, a napilapok valamelyikében böngésztem romló, talmi híreket. Napsütéses őszi szombat délelőtt volt, derűs és nyugodt, amikor a megszokott környezetre rácsodálkozik az ember, olyan telt színekben, olyan elevenen látja saját lakóhelyét is, mintha idegen országban szemlélődne ráérősen. Rajtam kívül csak a felszolgálónő, egy kreol bőrű lány tartózkodott a helyiségben. A pult mögött ült, fém láboscából kanalazta Szalóky feleségének megrendítő húslevesét, de valójában Bruno Monsaingeon Szvjatoszlav Richterről írt remek könyvének naplójegyzeteit falta, és olyan sárgásbarna szeme volt, mint a dongók potroha. A kirakaton át bambulva megláttam, hogy valaki közeledik. Vonul lefelé az utcán. Köpcös alakjáról, vállát verdeső hajjáról, rezes színű szakálláról, bajuszáról messziről is felismertem őt. A járda közepén ballagott, meg-megállt, joviális mosollyal üdvözölte a cukrásznőt, az optikus-sal kezét rázott, barátságosan intett a vegyesboltosnak. Hogy otthonról vagy galériái valamelyikéből érkezett-e, nem tudom, de nem is érdekes. Egyedül volt, pontosabban azzal a láthatatlan udvartartással, mely mindig körülveszi. Mosolyognom kellett magamon, mert

először fogalmaztam meg azt, ami már régóta kerülgett. Hogy a lelkem mélyén fejedelemnek gondolom, aki tévedésből született a huszadik század derekának Budapestjére, és csak kényszerűségből kormányozza országa helyett a galériáját. Ahogy a kirakaton át észrevétlenül figyeltem ezt a köpcös herceget, száműzött fejedelmet, eszembe idéződött egy másik eset.

Vidéki nagyvárosba autóztunk, közös ismerős temetésére. A kávézó egyik már-már barátta lett, régi törzsvendége olyan sebbel-lobbal távozott közülünk, hogy a megrendülés még fel sem szívódhatott a csontjainkba, le sem szívároghatott a zsigereink mélyére. Négyen ültünk a hatalmas, német kocsiban. Szalóky vezetett, mellette ült a felesége. Hátralétt terpeszkedtünk, az egyik csinos hajdani felszolgálólány – akkoriban teológiára járt, hogy egyszer talán lelkésznő legyen – és jómagam. A szertartás kezdete előtt érkezünk, épp csak annyi időnk maradt, hogy kutyafuttában felhajtsunk egy kávé, s a lányok pisiljenek. A templommal átellenben bevásárlóközpont terebélyesedett, oda tértünk be. Szalóky lépdelt elől. Nem sietősen, nem is határozottan. Ahogy egy uralkodó megy. Aki még akár udvarias is lehet, hiszen úgymint kitérnek. Akkor láttam őt először „vonulni”. A hangárnyi fedett térben mindenütt nyüzsgés, zsibongás: középpont pedig egy népes cigány család terpeszkedett. Ahogy a galériás átballagott közöttük, az asszonyok elcsöndesedtek, a sötét bőrű férfiak pedig azzal az akaratlan, önkéntelen tisztelettel bámultak utána, amivel a vitathatatlan tekintélynek adózunk. Nem állítom, hogy a külsőségek – hosszú kabát, rézvörös pátriárkaszakáll, pödört bajusz – nem számítanak. De állítom, hogy mindez jelmez, siralmas álarc, ha nem hitelesíti a személyiség kisugárzása.

Amikor belépett a kávézóba, letettem az újságot.

– Mit iszunk, fiatalok? – kérdezte nyájasan, miután letelepedett a sarokba. A választomat nem várta meg. – *Ha nincs ellenére az ifiúrnak* – mondta gunyorosan –, *meghívom egy pohár pezsgőre.*

Körülbelül egykorúak lehetünk, a megszólítás mégsem zavar: jól tudom, az uralkodók esztendői duplán számítanak. Azt is élvezem, ahogy a királyi többség használja: soha nem magára, mindig a beszélgető társára alkalmazza. És kedvemre valók a régiesen kedélyes manírjai.

– *Azt mondtad egyszer, hogy konzervatív vagy.*

– *Igen, én konzervatív ember vagyok* – felelte. Vigyorgott, figyelt, a bajsza kackiásan meredezett.

– *Pedig egy sor kérdésben szabadelvűként gondolkol. Ráadásul azt hinném, hogy modern festőkkel dolgozva, nonfiguratív, absztrakt, groteszk művek közt élve az átlagnál sokkal nyitottabbnak kell lenned.*

– Így is van. De ez is csak azt bizonyítja, hogy nem jó az embereket címkézni, beskatulyázni. Az ember összetett. A galériázás pedig szigorúan konzervatív vállalkozás.

– Miért?

– Rendnek muszáj lenni – vágta rá gondolkodás nélkül. – A galérista meghal, ha nincs rend.

– Mi a rend?

– Pontosság, kiszámíthatóság, megbízhatóság. A hagyomány tisztelete. A tradíció. A teljesítmény tisztelete. A biztonság. A tudat, hogy holnap is felkel a nap. Hogy a pék kenyeret süt, a könyvtáros könyvet tárol, a gyűjtő gyűjt. Hogy a szökőkutak vízköpőiből folyik a víz. Nézd meg egy város kútjainak, köztéri szobrainak állapotát, és mindent tudni fogsz a városról. Még a megszokottól eltérő, a forradalmian új is csak rendezett körülmények közt képes megmutatkozni. Ha minden bizonytalan, ha nincsenek viszonyítási pontok, akkor nincs teljesítmény sem. Én nem lehetek más, csakis konzervatív! Nekem rend kell, állandóság.

A Várfok 14 valaha a környék egyetlen galériája volt. Ma galériák csokra működik itt egymás szomszédságában. Szalóky 1996-ban nyitotta meg a Spiritusz Galériát, egy évre rá a Várfok utca 11-ben az XO Galériát, később vele szemben, az utca túloldalán a Portál Galériát. Ez utóbbit egyelőre feladta: ott most a Matató Könyvkötőműhely működik, de a járdára festett lábnyom s a felhívás – „Ide állj, Stay here” – még mindig emlékeztet a kicsiny kirakat-galériára. Ide csábította az Iparművészeti Egyetem Ponton Galériáját és az önkormányzati tulajdonú Várnegyed Galériát is. Miatta – és persze a Vár, a többi galéria közelsége miatt – települt ide az OctogonArt és a SzínHely Galéria. A Galéria 19 ötlete is az ő fejéből pattant ki. Utóbbi nem más, mint utcagaléria, szabadtéri tárlat. A Várfok utca 19 fáját egyenként három-három üveglap öleli körül, melyeken a környék galériáiban valaha kiállított festők munkáit láthatjuk.

– Az ember elképzeli, hol szeretne élni. Milyen környezetben. Én azt álmodtam meg, hogy itt, az utcámban koncentrálódik a kortárs magyar képzőművészet. És arra is vágyom, hogy rend legyen körülöttem. Hogy szerethessem az utcámat, a városrészemet. Például, ne törjék ki a parkoló autók a Várfok utca facsometéit. A Galéria 19 azért szívügyem, mert kiviszem a művészetet az utcára. A járókelők, a várból vagy a várba ballagók megállnak, megbámulják a képeket. Nem baj, ha elsőre nem tetszik, amit látnak. Megismerik a képeket, megragad egy-egy név az emlékezetükben, és legközelebb már egy kicsit másképpen néznek a festő munkájára. Az utcaárlattal alakítom a környezetemet, emellett a kordonokkal megvédem a fákat.

Október második felében alig-alig találkoztunk, így hát – ha kedvem úgy hozta – ismét a múltban kapirgál-

tam kicsit. Egyszer, midőn egy gyors üdítőre mégis beesett a kávézóba, felsoroltam, hogy a rövid utca hány cégérén tűnik fel az elnevezés.

– Várfok Optika, Várfok Cukrászda, Várfok Galéria, Várfok Borozó. Úgy tűnik, szeretik a nevet a környékbeliek.

Állítva kérdezett vissza:

– A hagyomány, igaz? Hogyne szeretnék, ha egyszer szép. Mesélő utcanév. Történelmi elnevezés. Hagyománya van. Kötődést fejez ki. Ettől szép.

Egy másik alkalommal, amikor ugyanilyen sebbel-lobbal érkezett, ennyit kérdezett, mielőtt loholt volna a dolga után: – Tudod, honnan indultak negyvenöt februárjában az első orosz gyalogosok a vár felé?

– Ha így kérdezed, biztos innen, ahol most ülünk.

– Jó helyen kapiskálsz. Egy kicsit lejjebből. A mai Kosztolányi Gimnázium épülete felől szivárogtak elő.

– És te tudod, hogy kik és melyik slágert bömböltették 1945. február 11-én este hat-hét óra körül az Ostrom és Várfok utcában?

Vigyorgott. Megpödörte a bajuszát, majd megpödörte másodszor is.

– „Hiába menekülsz, hiába futsz, / A sorsod elől futni úgyse tudsz...” Ezt mindenki tudja.

1945. február 11-én este nyolc órakor a Bécsi-kapun át tört ki a körbezárt Vár magyar és német helyőrsége.

A szemtanúk szerint halálroham volt. A világító-rakéták fényében nappali világosságban úszott az Ostrom és a Várfok utca. A Bécsi-kapun keresztül kitóduló, a két utcán aláomló csapatok első hullámai olyan iszonyatos tüzéségi tűzbe kerültek, hogy percek alatt hullahegyekkel, nyöszörgő sebesültekkel telt meg mindkét utca. A kitörés előtti órákban Karády híres slágerét bömböltették a tábori hangszórókon, így hát feltehetően nem érte váratlanul a kitörés az oroszokat.

Ha már szóba került, a Bécsi-kapunál álljunk meg egy pillanatra. A török utazó, Evlia Cselebi 1660 körül azt írja, hogy „a Gül-babára”, a Rózsa-dombra nyíló kapu olyan súlyos boltú, hogy nyári hőségben az emberek hűsölni járnak alá. 1574-ben, Toldi-históriájában Ilosvai Selymes Péter említi először, hogy a kapu alatt láthatók a rettenetes erejű hős roppant fegyverei és hatalmas csontjai. 1737-ben Bél Mátyás, 1786-ban Korabinsky János Mátyás is felsorolja a nevezetes Toldi-relikviákat, „amelyek által elképzelheti az ember ezen férfiú hihetetlen nagyságát és erejét, aki megvadult bikát megfékezni és kövér tehenet vállán vinni tudott”.

Utcák, házak, emberi sorsok. A Várfok Galéria épületével szomszédos házban, a 12-es szám alatt működött a két háború közt a budai Katolikus Tanoncotthon, melyben a kalazantinusok szerzetesi kongregációjának „munkáspapjai” dolgoztak, akik a proletárgyermekek keresztény szellemiségű nevelését tűzték ki céljukul. A 10. számú ház alagsorában a Fantázia virágkereskedés és a Várfok borozó húzza meg magát. Az épület homlokzatán emléktábla hirdeti, hogy itt élt a régi századfordulón Hörbiger János feltaláló és csillagász. A hajdani klagenfurti kovácsinas előbb Bécsben gépészeti tanulmányokat folytatott, később vándorciterásként róttá az országutat, majd a budapesti Láng Gépgyár mérnökeként szabadalmak sorát alkotta meg. Nem más ő, mint ama nevezetes Hans Hoerbiger, aki a hírhedt világjég-elmélet kidolgozója volt. A teória lényege, hogy az univerzum fő alkotóeleme a jég. A Harmadik Birodalom náci vezérkara, Heinrich Himmlerrel az élen, odaadó hívévé lett az elméletnek, melytől azt remélték, hogy igazolja a germánság atlantiszi eredetének meséjét. Hörbiger elmélete Várkonyi Nándorra is hatott: a *Sziriat oszlopai* ötlete Hörbiger azon elképzelésén alapul, miszerint a Földnek valaha számos holdja volt, melyek a Földnek csapódva gigantikus tengeráradásokat okoztak, ezek emlékét őrzik az emberiség özönvízmitoszai és az Atlantisz-legenda.

És vajon kinek a munkájára tekint alá domborműves emléktáblájáról Hans Hoerbiger feltaláló, vándorciterás és csillagász? Egy másik sokoldalú ember festményét vizsgálhatja, ugyanis a Galéria 19 szemben álló kínai

bálványfájának üveglapján mostanság éppen a Párizsban élő – franciául, oroszul, angolul, kínaiul beszélő, remekül zongorázó és tangóharmonikázó – Tóth István Ferenc, alias aatoth Franyo 48 rövid történet című képeinek reprodukciója látható.

A Várfok utca 11. számú ház régi tulajdoni lapjának bejegyzéseit silabizálgatom. Az XO Galéria épületét hajdanán, 1890 áprilisában Millhoffer Nándor és neje, Weltzl Mária vette meg, később a Dr. Zorn Vilmos és Liebhardt Lujza házaspár költözött be az épületbe. Az asszony csak névrokona a híres operaénekesnőnek, a férfi jogi doktor és jogakadémiai igazgató volt, Pozsonyban, Győrött, Kassán tanított, nyugalomba vonulása után vásárolták meg a budai házat. Vajon ők mit szerettek? Feltehetően alföldi poros utak, dinnyés-fácános csendéletek, ódon németalföldi mesterek reprodukciói függtek az ő idejükben ugyanazok közt a falak közt, ahol a napokban El Kazovszkijra emlékező kiállítás nyílt, Nádler, Szotyory, Ujházi Péter, Csizsér Zsuzsi, feLugossy képeivel. A harmincas években Szívós Zsigmond és neje lakott a házban. Jó lenne hinni, hogy az a Szívós Zsigmond vendéglős ő, aki a Zöldfa, majd a Philadelphia, később a Hadik – Karinthy törzskávéháza – tulajdonosa volt.

Nem csak a papiros – a tulajdoni lapok és oklevelek vellanak –, a föld is sokat elárul hajdani lakóiról. Az Ostrom utcában a mai norvég követség épületének alapozása előtt folytak ásatások. A Várfok utca 7. és 9. számú házai a második világháború idején pusztultak el: 1996-ban, a foghíjbeépítések előtt itt is végeztek leletmentést a régészek. Meg is találták városlakó eleink, a középkori Tótfalu lakóinak nyomait. XIII–XIV. századi rozettás és Anjou-liliomos kályhacsempe-töredékek, sarlók, lakat- és patkó maradványok, csontszemes olvasók, gyűrűk, talpas tálak és korsók töredékei, késnyelek, egy lócsontból faragott korcsolya darabjai kerültek elő. A legérdekesebb leleteket – azoknak a XIII–XIV. századi börcipőknek a maradványait, melyekben a jámbor vagy hitetlen, részeges vagy bornemissza polgárok tapodták a középkori vár fokának poros utcáit – egy hajdani kút vizes iszapja őrizte meg. Pénz is akadt: Nagy Lajos, I. Ulászló, I. Mátyás dénárjai. A török kori Tótfalu lakói fajansz korsókat használtak, meg réz kávéfőzőbrikéket. Egy XVII. századi, ovális bronzmedál is felszínre került. Egyik oldalán szerzetes alakja, aki bal kezében pásztorbotot, jobbában bilincset szorongat. A felirat: S LEONHART. Az érem másik oldalán kezét áldásra emelő püspök. Vajon kinek a nyakában függött a kis érem? Ki várt tőle oltalmat? Miféle bújára remélt gyógyírt a fogolyszabadító Noblati Szent Lénárd apáttól? Lehetett ocsmány kórok,

nehéz nyavalyák gyötörte agg, de lehetett várandós fiatalasszony is – hiszen a VI. században élt népszerű frank szent nemcsak a rabok, hanem a szülő nők és a betegek patrónusa is volt.

A novembert a párálló esővel öntözött Rómában töltöttem, csak Szent Miklós táján látogattam el ismét a kávézóba. Ott ült a szokott helyén, az üvegfal mögött a sarokban. A reg-

geli kávéját kavargatta elmerülten. Amikor megpillantott, megszűrőre integetni kezdett. Ahogy vártam, semmi nem változott, talán egy kép kicserélődött a falon, és a barna lány Harold C. Schonberg, a New York Times Pulitzer díjas kri-

tikusának nagy zeneszerzőkről írt vaskos könyvét falta a pult mögött. Szalóky előző este érkezett Párizsból, törődött volt, mert a Montparnasse egyik eldugott éttermében búcsúzóul kagylót ebédelt, aztán nem tudott ellenállni a nehéz, fűszeres sajtmártásnak, amitől azóta is feszült a gyomra. Római carbonara spagettiről, articsókáról, becsapós mostardáról értekezünk, és már indulni készültem, amikor eszembe jutott, és rákérdeztem az egerekre. Hogy azt is megírnám.

– *Miféle egerek?* – bámult rám értetlenül, aztán elhúzta a száját és egy végérvényes legyintéssel örökre elhessentette magától az egérfuttató kalandot. – *Ábrándok! Azt álmodtam, hogy saját versenystállóm van. Mint egy uralkodónak. Ha nem is mérhető az angol királyi család tenyészetéhez. Áhh! Felejtük el.*

Úgy nézett rám, mint aki távolodó gőzhajó füstjét kémleli a horizonton.

– *Mindazonáltal meg kell jegyezzem* – mondta szokatlanul csöndesen –, *hogy az egérfuttatás életem egyik legnagyobb üzleti lehetősége volt. Tudod te, micsoda pénzek voltak és vannak abban? Tudod, hogy a kezdet kezdetén egy éven át az egerek jövedelméből pénzeltem a galériát?*

– *Tudom. Épp ezért ne felejtjük el.*

Dióhéjban összefoglalom. Tizenöt esztendővel ezelőtt Szalóky kitalált egy terepasztalt, egy egérfuttató versenypályát, valamint egy fájdalommentes módszert, mely az állatkák ösztönzésére szolgál. Szabadalmakat jegyeztetett, asztalát és „istállóját” bemutatták a televízió akkor legnép-

szerűbb szórakoztató műsoraiban, tárgyalt a Lóversenyvállalat fő korifeusaival. És az egér-derbi elképesztő sikert aratott. A lóversenypályán is felállították az átlátszó műanyag falakkal felszerelt asztalt, és több alkalommal is indították Szalóky egereit. Végül mégis az a döntés született, hogy egerek nem versenyezhetnek a futamok szüneteiben. Hogy miért? Az indok megalapozott volt, és mert

igaz, cáfolhatatlan is: a versenyigazgatóság megállapította, hogy az egerek elvonják a figyelmet – így a pénzt, a tétet is – a lovakról. Miután másfél évtizeddel később a kávézóban – legkedvesebb festőinek hajmeresztő munkái alatt, Yengibariban Párizst és Argentínát

idéző édes-bús muzsikájának csöndjében, egy pohár vörösbor mellett – beszámolt nekem az ügyről, azt kérdeztem:

– *Hogy jutott eszedbe ez a marhaság?*

Először megrovón nézett rám.

– *Ez a marhaság szabadalmaztatva vagyon* – mondta. – *És sok-sok milliós lehetőség van benne. Csak be kell érjen, el kell jöjjön az ideje.* – Aztán széttárta a karját. – *Te éppúgy tudod, mint én, hogy nincs új a nap alatt. Özönvíz előtti ötlet ez is. Csak senki nem vette a fáradságot, hogy igazán végiggondolja, szakszerűen megvalósítsa. Én megtettem.*

– *És hogy jön ez a galériázáshoz? Mire volt jó az egész?*

– *Legyen hát* – mondta –, *ne forgassuk a szemünket, beszéljünk a pénzről is. Mert a galériázás drága műfaj. Nagyon sok pénzt emészt. Az eladás tehát fontos. Eladni kell. De nem mindenáron és nem mindenkinek. Nemet is kell tudni mondani. Nagyon rossz, ha anyagi okokból elvtelen kompromisszumokra kényszerül a galériás. Mert mindennél fontosabb a galéria hitele. A megbízhatóság, a tisztesség. A galéria pénzt fektet a művészeibe. Sok pénzt. És a galériás azt reméli, hogy a befektetett pénz megtérül. A művész, a kultúra, az ország, és természetesen a galériája javára. Eladni tehát kell. Ha nem adok el, álmodozhatok én bármiről. Ezért aztán ma sem ülhetek a babéraimon. Keresem a lehetőséget. A feltűnőt. Amivel a festőimre, magamra, a galériámra terelhetem a figyelmet. Kávézó? Ahol gasztronómia, festészet, muzsika*

találkozik? Vágjunk bele! Utcatárlat? Rajta! Képregény-pályázat? Uccu neki! Ez a kezdet-kezdetén még inkább így volt. Egér-derbi? Hajrá! És ha mindezek eredményeként betéved hozzám a vevő, akkor az én galériámban mit talál? Valami meglepőt. Állandóságot. Pontosságot. Megbízhatóságot. Beszéljünk az árakról. Mert bizony a műtárgynak ára van. És az ár kardinális kérdés. Nálam a vevő szabott árakat talál. Nem vásárolhat a művésztől baráti áron, műte-remből. És nincs alku sem. Viszont az sem érdekel, hogy Trabantból vagy Bentleyből emeli ki a fenekét a vevő. Az én galériámból ugyanazt a képet ugyanannyiért viheti el a koldus és a milliárdos is. Mondtam, nekem minden-nél fontosabb az emberi és szakmai hitelem. Az ár pedig hitelesít. Nálunk rend van ebben a tekintetben is. Hierarchia.

Tekintélytisztelet. A galériás konzervatív, tiszteli az elért eredményt. Az eladási árban megjelenik a művész életkora, tehetsége, elismertsége, az elért eredményei, kitüntetései, kiállításai, magyarán a híre, presztízse. A hetven-éves óriás, az elismert bölény drágább kell legyen, mint a kezdő, még ha utóbbi, természetesen, Picasso nagyságrendű táalentumnak tartja is magát. És ez így van jól. Megbízható minőség, jól kialakított ár: a vevőnek is ez a jó. Így válhat befektetővé. Igazi gyűjtővé. Ha tudja, hogy bízhat a galériában. Ha tudja, hogy más vevő másutt nem juthat hozzá a művész munkáihoz olcsóbban. Ha tudja, hogy az idő neki dolgozik, nem ellene. Ha biztos lehet benne, hogy a festő súlya, és vele a munkái ára, nem csökken majd, hanem nő.

Késő este van, a kávézó bezár, elköszönünk. Farkasordító hidegben bandukolok hazafelé, aztán mégis irányt váltok, átballagok az utca túloldalára, ahol tizenkilenc bálványfa törzsét őrzik a kordonok, üveglapjaikon festmények derengnek az utcai lámpák ködben fuldokló, sziporkázó fénygömbjei alatt. Fától fáig megyek, bámulom a meghökkentő képeket – „Átokszórás”, „Ádám és Éva röntgenszobában”, „Gáz utca 25 udvar”, „New Paradise Project” –, az utca üres, sehol egy lélek, a házak ablakán olvasólámpák és televíziók fénye szüremlik ki. Sétálok fölfelé, nézem a képeket, a Budai

Krónika antikvárium kirakatát, mely egy ideje inkább régiségboltot mutat, a rövidárús üzletet, aminek a helyén valaha házias ételleket kínáló kifőzde működött, az XO Galéria kapubejáróját, melynek kövezetén 1918-ban Korhetz Czelesztin reáliskolai tanárnő pillangós cipője kopogott. Egy várost, egy városrészt, de még egy utcát sem lehet megismerni igazán. Mert él, folyton változik. Nem csak házak, kövek összessége: legendákból,

dalokból, színekből és illatokból, zajokból és csöndekből, egykori hétköznapiak, ünnepek és katasztrófák emlékeiből is áll. Így hát csak egyet állíthatunk biztosan, hogy amikor röpke ideig a térnek éppen ebben a szeletkéjében, a kövek, téglák és emberi életek eme kivételesen összerendeződött halmozában mozogtunk, láttunk valamit. És

jó, ha tudjuk, hogy keveset láttunk: a nagyobbik rész soha nem lett a miénk, számunkra örök titok marad. Mert a város a lakóiban él. A hajdaniakban, akik itt élnek velünk, s a leendőkből, akikben magunk is tovább élünk majd.

Ballagok fölfelé, nézem a képeket, kerülgetem a fákát – „Indián lányok sötét háttérrel”, „Mesterséges idill”, „Magyar írók (Verne Gyula, Máj Károly) és nyolc darab kutya” –, a borozó szellőzőablakán füst és pára tódul, messziről halk zongorafutam hallatszik, aztán abbamarad, szél csörgeti a fejem fölött a fagyott ágakat. Hogy miért szeretjük ezt a környéket, ezt a rövid utcát? Igen, talán az enyhén emelkedő ív is számít. A Vár, a Víziváros közelsége. De a legfontosabb a vágyunk, mellyel az arctalan nagyvárosban az eleven közösségi léttel bíró kisváros világát áhítjuk.

Mielőtt kiléptünk a kávézóból, elgondolkodva állt meg az üvegajtóban. A kihalt, csöndes utcát bámulta. – Szerinted normális vagyok, hogy itt nyitottam galériát? Háromszor nehezebb volt eljutni ideig, ahol most tartok, mintha Pesten kezdtem volna. – Rám pillantott, elmosolyodott. – Mert azt azért büszkén kijelenthetem, hogy innen, a Várfok utcából indult a kortárs magyar művészet kereskedelme. 1990-ben, egy Bodóczyval. És az is biztos, hogy ha gyűjteni akarsz, a Várfok kikerülhetetlen.